

Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Rozwoju i Zaburzeń Mowy KJ PAN w 1999 roku

Komisja Rozwoju i Zaburzeń Mowy Komitetu Językoznawstwa PAN powstała w końcu 1993 r. i od początku miała charakter interdyscyplinarny. Oznacza to, że jej skład został uformowany spośród lingwistów, logopedów, psychologów i pedagogów.

24 I 1994 r. uchwałą Komitetu Językoznawstwa został uformowany skład osobowy tejże Komisji. W jej skład weszły 33 osoby. Obecnie obowiązki przewodniczącego Komisji pełni prof. dr hab. Stanisław Grabias.

Komisja przyjęła system pracy oparty na planie rocznym. W 1999 r. odbyły się 3 posiedzenia Komisji. Podczas pierwszego z nich, które odbyło się 24 I 1999 r. zostały wygłoszone dwa referaty.

W pierwszym z nich prof. Marina Z a l e w s k a, autorka książki pt. *Dziecko w autoportrecie z zamalowaną twarzą*, mówiła na temat *rozwoju relacji matka-dziecko w powiązaniu z rozwojem mowy*. Omawiając psychiczne mechanizmy trudności w osobowym istnieniu dzieci głuchych rodziców słyszących oraz dzieci z poważnym wybiórczym opóźnieniem rozwoju mowy czynnej, ukazała je w kontekście relacji matka-dziecko. Analizując to zagadnienie, wykorzystała własną długoletnią praktykę kliniczną w Poradni Audiologicznej Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie.

Prof. M. Zalewska w swoim referacie ukazała dwa główne aspekty relacji matka-dziecko: emocjonalny (dotyczący więzi emocjonalnej) i poznawczy (budowanie reprezentacji siebie i reprezentacji matki w psychice dziecka).

Psychologiczna analiza zachowań dzieci oraz ich matek prowadzi do tezy, którą Autorka referatu przedstawiła w następujących słowach: „[...] zespół prostego opóźnienia rozwoju mowy jest wyrazem unicestwienia osobowego (psychicznego) istnienia dziecka. Dziecko unicestwiane w swym osobowym istnieniu nie może mówić.” Relacje z dzieckiem to wspólna przestrzeń fizyczna umożliwiającą doświadczanie i rozpoznawanie siebie i innej osoby. Dużą rolę w kształtowaniu osobowości odgrywa rozwój mowy.

Drugi referat, który wygłosiła dr Barbara K a m i ń s k a z Uniwersytetu Gdańskiego dotyczył *realizacji samogłosek nosowych w wymowie dzieci w wieku przedszkolnym*. Autorka przedstawiła wyniki badań dotyczących wymowy samogłosek nosowych w śródgłosie i wygłosie u tych dzieci. Cennym podsumowaniem było stwierdzenie o tendencji do dyftongizacji w wymowie tych samogłosek, oraz dużej wariantowości wymawianiowej w śródgłosie i wygłosie u dzieci 6-letnich.

Kolejne posiedzenie Komisji odbyło się 28 IV 1999 r. Referaty wygłosiły następujące osoby: prof. Anna Herzyk z Instytutu Psychologii UMCS w Lublinie oraz dr Ewa Krajna z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Prof. Anna H e r z y k, rozważając w swoim wystąpieniu zagadnienia relacji mózg-zachowanie, pokazała wielość i różnorodność perspektyw zarówno teoretycznych, jak i metodologicznych pojawiających się podczas poszukiwania związku między zaburzeniami emocji a rodzajem dysfunkcji mózgowej. Ogniwem spinającym wykład była teza, iż udział lewej i prawej półkuli mózgowej w generowaniu ekspresji i percepcji emocji jest zrównoważony.

W zbiorze licznych koncepcji największą popularność zyskał model zakładający, że prawa półkula odgrywa dominującą rolę w percepcji i ekspresji zarówno pozytywnych, jak i negatywnych emocji. Alternatywą dla tego modelu jest stwierdzenie, iż udział każdej z półkul mózgowych w regulacji procesów emocjonalnych w znacznym stopniu wyznaczany jest przez rodzaj emocji. W związku z powyższym emocje pozytywne sterowane są przez lewą półkulę, emocje negatywne zaś przez prawą.

Prof. A. Herzyk, odwołując się do badań przeprowadzonych przez P. Eckmana i W. Fresena, mówiła na temat uwarunkowań kulturowych w rozumieniu emocji. Na przykład plemiona mieszkające w dużej izolacji w Nowej Gwinei bez trudu rozpoznają wyrazy twarzy osób z różnym zabarwieniem uczuciowym. Istnieją przy tym dane stwierdzające, że ocena stanów i przeżyć emocjonalnych wyrażonych za pomocą niewerbalnych dokonywana jest głównie przez lewą półkulę mózgu. Werbalizacja emocji jest bardzo trudnym problemem – stwierdziła prof. Herzyk – gdyż stany emocjonalne bardziej przeżywamy, niż o nich mówimy.

Na zakończenie swojego wystąpienia Prelegentka wspomniała o zjawisku aleksytymii, twierdząc, że cecha ta nie charakteryzuje zaburzenia osobowości, obejmuje natomiast trudności w rozpoznawaniu i werbalizacji stanów emocjonalnych innych osób, a także kłopoty w odczytywaniu mimiki i właściwej prozodii w kontaktach interpersonalnych.

Dr Ewa K r a j n a przedstawiła zagadnienie doskonalenia artykulacji spółgłosek języka polskiego, stwierdzając na wstępie, że dziecko ma odrębny od dorosłych system fonologiczny, który jest rozumiany jako ewoluująca struktura. Możliwości fonologiczne dzieci są większe niż ich możliwości realizacyjne – oznacza to, że dzieci są świadome różnic dystynktywnych mimo niemożności ich realizacji. Autorka referatu przedstawiła wyniki badań własnych, które są punktem wyjścia opracowania testu artykulacyjnego, twierdząc m. in., że normą do końca szóstego roku życia jest realizacja międzyzębowa fonemów *sz, rz/ż, cz, dż*, jak również substytucja *r-l*.

Ostatnie posiedzenie Komisji Rozwoju i Zaburzeń Mowy w 1999 r. odbyło się 9 czerwca.

Pierwszy referat, poświęcony językowi stereotypów, przedstawiła prof. Ida K u r c z. Referat obejmował następujące zagadnienia: definicję stereotypu, funkcje stereotypów oraz kategorie językowe wykorzystywane na użytek stereotypów.

Stereotyp został zdefiniowany przez Autorkę jako uwarunkowana ewolucyjnie reprezentacja umysłowa złożonych kategorii społecznych, która zazwyczaj upraszcza, ale nie fałszuje obrazu rzeczywistości. Zalety stereotypów to: szybkość, automatyzm i wprowadzanie porządku w nadmierną złożoność świata społecznego. Wady natomiast rysują się następująco: defaworyzowanie obcych, homogenizacja grupy obcych (są podobni do siebie), faworyzacja grupy własnej.

Środki językowe do wyrażania stereotypów to klasa rzeczowników, która dostarcza etykiet i pozwala na tworzenie hierarchii wewnątrz kategorii, klasa przymiotników, która dostarcza danych uprawniających do manipulowania szerokością kategorii opisującej cechy (np. agresywny, zły) i wreszcie klasa czasowników odnoszących się do stanów umysłowych i emocjonalnych (np. X nie-nawidzi ludzi).

Na koniec swojego wystąpienia prof. I. Kurcz dokonała analizy strategii językowych służących do wyrażania stereotypów:

1. Konkretność *versus* abstrakcyjność.
2. Strategie kamuflażu (Van Dijk).
3. Kategoryzacja *versus* partykularyzacja (Billing).
4. Strategia podtrzymująca społeczne i polityczne *status quo* (Jost).
5. Strategia decentralizacji (Windisch).

W drugim wykładzie prof. Bronisław R o c ł a w s k i z Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej w Warszawie przedstawił problem wymowy bezdźwięcznej. Omawiając przyczyny zaburzeń w realizacji dźwięczności u dzieci, omówił takie jak: upośledzenie słuchu, zaburzenia w pracy więzadeł głosowych, niedokształcenie w kinestezji mowy i niewłaściwie wykształcony słuch fonematyczny. Profesor podkreślił, że wyróżnianie jednej cechy dystynktywnej w różnicowaniu głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych jest niewystarczające. Należy przy tym zwrócić uwagę na stopień napięcia więzadeł głosowych podczas artykulacji tychże głosek.

Integracja środowisk naukowych – charakterystyczna dla posiedzeń tejże Komisji – wywoływała intensywne i ciekawe dyskusje oraz każdorazowo kierowała uwagę ku problemom ogólnometodologicznym.

Urszula Naumiuk
UMCS